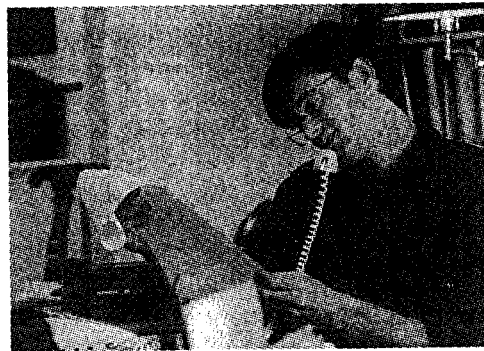




بررسی میزان علاقه‌مندی و استفاده دانشجویان از کتابخانه‌های دانشکده‌ای دانشگاه علوم پزشکی مازندران (ساری)



گردآوری: حسن صیامیان
عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی مازندران

مقدمه

اهمیت دادن به دیدگاه‌های استفاده‌کنندگان رکن مهم، یک نظام اطلاع‌رسانی موفق است. کتابخانه‌ها، به عنوان سازمان‌های خدماتی، با حفظ و اشاعه میراث فرهنگی قرون و اعصار نقش مهمی در رشد و تمدن بشری داشته‌اند. به اعتقاد باتلر در عصر حاضر، کتابخانه‌ها بنابر ضرورت‌های ملموس بوجود آمده و نقش اجتماعی حیاتی در پیشرفت تمدن کنونی داشته‌اند (ساها، ۱۳۷۳). کتابدار امروزی تنها در صورتی احساس رضایت می‌کند که استفاده‌کنندگان دائماً به خالی کردن قفسه‌ها برای استفاده از منابع ادامه دهند. یک کتابخانه یا مراکز اطلاع‌رسانی برای استفاده‌کننده سازمان یافته است، به همین دلیل استفاده‌کنندگان مهمترین عامل یک مرکز اطلاع‌رسانی هستند. کتابخانه درصدد چگونگی تدارک خدمات بهتر و مؤثر اطلاع‌رسانی و خدمات‌رسانی به استفاده‌کننده است. برای اینکه از کتابخانه حداکثر استفاده بشود ضروری است که کارکنان آن افرادی شایسته و با کفایت باشند، بهر حال، استفاده‌کننده باید شخصیت برجسته و درخشان

کتابدار را احساس کند.

وسعت و میزان سودمندی کتابخانه‌های دانشکده‌ای تا حد زیادی به عوامل زیر بستگی دارد: مجموعه کتابخانه، خدماتی که کتابخانه ارائه می‌دهد، نوع برنامه تحصیلی، روش‌های تدریس که اعضای هیأت علمی دنبال می‌کنند، تلقی آنها از نقش کتابخانه در فرآیند تدریس و یادگیری. از کتابخانه دانشکده‌ای در سطوح زیر استفاده می‌شود: استفاده از کتب درسی، استفاده از مواد کمک درسی، استفاده برای مطالعه مستقل، استفاده برای تحقیق. بسته به نظام آموزشی رایج در دانشکده و اینکه استاد و دانشجو در فرآیند تدریس و آموزش چه مقدار به کتابخانه و منابع آن متکی باشند، سطح استفاده از کتابخانه تعیین خواهد شد.

سیستم‌های اطلاع‌رسانی به منظور رفع نیازهای مطالعاتی مراجعان خود بوجود می‌آیند و از این‌رو اهمیت دادن به دیدگاه‌های استفاده‌کنندگان، رکن مهم یک سیستم اطلاع‌رسانی موفق است. بررسی میزان رضایت مراجعه‌کنندگان و استفاده دانشجویان از کتابخانه و خدمات ارائه شده می‌تواند معیار



بکارگیری آنها بلافاصله بعد از توزیع پرسشنامه‌ها، اطلاعات هر پرسشنامه دریافتی کدبندی و در برنامه ویراستاری Pe2 وارد شد و از نرم‌افزار آماری spss جهت تجزیه و تحلیل استفاده شد.

نتایج

جوانترین گروه سنی عضو کتابخانه، ۲۰۱ نفر (۵۶/۵) درصد بین گروه سنی ۲۲ - ۱۸ سال قرار دارند، تعداد پاسخ‌دهندگان خانم بیشتر از آقا می‌باشد. بیشتر اعضای کتابخانه تحت پوشش، ۱۰۰ نفر در رشته پزشکی و بعد از آن ۵۵ نفر در رشته پرستاری تحصیل می‌کنند، از نقطه نظر مقطع تحصیلی، ۱۲۷ نفر در مقطع کاردانی، بعد از آن ۱۱۴ نفر در مقطع دکترای حرفه‌ای، و کمترین تعداد ۱۱ نفر در مقطع کارشناسی تحصیل می‌کنند. ۵۴ نفر از اعضای میزان اوقات فراغت را ۵ ساعت در روز اعلام کردند، ۲ نفر میزان اوقات فراغت را ۱۶ و ۱۸ ساعت ذکر کردند. ۲۹۵ نفر (۸۲/۹٪) اعضا (۲۵-۵۰) درصد اوقاتشان را به مطالعه اختصاص می‌دهند، ۲۸۱ نفر (۸۷/۹٪) اعضا (۲۵-۵۰) درصد از کتاب‌های کتابخانه استفاده می‌کنند، ۲۶۶ نفر (۷۴/۷٪) اعضا (۲۵-۵۰) درصد از سالن مطالعه استفاده می‌کنند (جدول شماره ۱).

جدول شماره ۱- وضعیت اختصاص اعضا به مطالعه، مطالعه از کتاب‌های کتابخانه، و استفاده از سالن مطالعه کتابخانه‌های دانشکده‌ای دانشگاه علوم پزشکی مازندران در سال ۱۳۷۷.

وضعیت	٪۲۵		٪۵۰		٪۷۵		٪۱۰۰		بدون جواب	جمع
	تعداد	٪	تعداد	٪	تعداد	٪	تعداد	٪		
اختصاص اعضا از اوقات فراغت به مطالعه	۱۲۳	۴۰/۲	۱۵۲	۴۲/۷	۵	۱/۸	۱۴	۳/۴	۱۴	۳۵۶
مطالعه اعضا از کتاب‌های کتابخانه	۱۸۸	۵۲/۸	۹۳	۲۶/۹	۳۵	۱۲/۶	۹	۲/۵	۲۱	۳۵۶
استفاده از سالن مطالعه کتابخانه	۲۱۳	۵۹/۸	۵۳	۱۴/۹	۲۳	۶/۵	۱۳	۳/۷	۵۴	۳۵۶

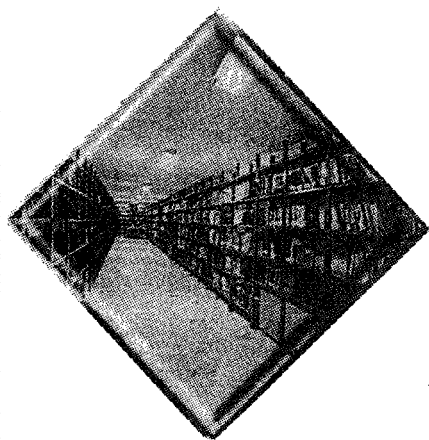
خوبی برای ارزیابی سیستم باشد و در نهایت به تغییر روش‌های موجوده بکارگیری روش‌های جدیدتر اطلاع‌رسانی و بهره‌گیری هر چه بیشتر مراجعه‌کنندگان منجر شود. بررسی میزان رضایت استفاده‌کنندگان از کتابخانه از سال ۱۹۴۰ آغاز شده و کتابداران اولین بار مراجعه‌کننده و نیازهایش را مورد توجه قرار دادند. بدیهی است که میزان رضایت استفاده‌کنندگان به کیفیت خدمات ارائه شده توسط کتابخانه بستگی دارد. هدف از انجام این پژوهش، آن است که مسائل حاکم بر کتابخانه به دور از فضاوت‌های ذهنی بررسی شود، همچنین میزان علاقه‌مندی و استفاده دانشجویان از کتابخانه‌های دانشکده‌ای دانشگاه علوم پزشکی مازندران بررسی، تا با نتایج بدست آمده به کتابداران و مسئولان کمک کند تا خواسته‌های مراجعان خود را بشناسند و براساس نیاز آنها به گسترش منابع، خدمات و کتابخانه اهتمام ورزند.

مواد و روش‌ها

این بررسی به صورت مطالعه توصیفی - تحلیلی در ۱۳۷۶ از ۳۵۶ نفر دانشجویان عضو کتابخانه‌های دانشکده‌ای دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان مازندران در شهر ساری به عمل آمده، ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه‌هایی بود که مشتمل بر ۱۳ سؤال باز و ۲۶ سؤال بسته از دو قسمت زیر: در قسمت الف پرسشنامه اطلاعات هویتی اعضا، مورد آزمون، و در قسمت ب اطلاعاتی مربوط به میزان استفاده علاقه‌مندی و ... بوده است. علت انتخاب پرسشنامه به استناد مقاله "حوزه‌ها و روش‌های پژوهش در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی" بوده است، چرا که شیوه‌های پرسشنامه‌ای "رایج‌ترین (غالبترین) شیوه مورد استفاده در پژوهش تجربی قراردادی است. در این شیوه با مجموعه‌ای از سؤال‌ها به منظور جمع‌آوری اطلاعات برای هدایت پژوهش از شرکت‌کنندگان پرسیده می‌شود با استفاده از این ابزار در زمانی نسبتاً کوتاه، گروه‌های بیشتری از اشخاص می‌توانند مورد پیمایش قرار گیرند. اگر نمونه مطلوب نسبت به تعداد کل افرادی که می‌بایست مورد پیمایش قرار گیرند نمونه بزرگی است، این روش در مقایسه با دیگر شیوه‌ها از مزایای مالی قابل توجه‌تری برخوردار است. به منظور استخراج داده‌ها و



موضوع‌های مورد مطالعه اعضاء به ترتیب اولویت عبارتند از: ادبیات و هنر در اولویت اول و دوم بیشترین پاسخگو را داشته است، در اولویت سوم، موضوعات مذهبی و فلسفی، تاریخی و سیاسی، بیشترین پاسخگو را داشته است. بیش از نیمی از اعضاء برای شرکت در کلاس روش استفاده از کتابخانه آمادگی خود را اعلام نمودند.



بحث

با توجه به نقش کتابخانه در اطلاع‌رسانی، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که روزآمد بودن مجموعه کتابخانه، گرایش بیشتر دانشجویان به استفاده از آن می‌شود، یعنی با $(P < 0/01)$ ارتباط معنی‌داری بین روزآمد بودن مجموعه با توجه به اهمیت اطلاع‌رسانی پزشکی، و گرایش بیشتر دانشجویان به کتابخانه و استفاده از آن وجود دارد. بین میزان اوقات فراغت دانشجویان و استفاده آنها از کتابخانه با $(P < 0/05)$ ارتباط مستقیم وجود دارد. علاوه بر این با توجه به نتایج بدست آمده، در چگونگی اطلاع‌یابی دانشجویان عضو کتابخانه از آن، عدم استفاده بهینه از نشریات و منابع موجود، استفاده بسیار ضعیف از منابع ایندکس مدیکوس، مدلاین و دیگر پایگاه‌های اطلاعاتی علاقه‌مندی بیش از ۵۵٪ دانشجویان شرکت در کلاس "روش استفاده از کتابخانه" ضروری و حیاتی به نظر می‌رسد. با توجه به اظهار بی‌اطلاعی بیش از نیمی از مراجعان (۶۱/۴٪) از خدمات مدلاین، بخشی از این عدم استقلال را می‌توان به سیستم آموزشی مربوط دانست. دخالت دادن دانشجویان در امر انتخاب کتاب و شرکت نماینده ترم تحصیلی آنها در کمیته انتخاب کتاب

۳۵۲ نفر از وضعیت ساعات کار کتابخانه گزینه راضی و کاملاً راضی را انتخاب کردند. براساس ساعات کار کتابخانه، ۱۸۷ نفر (۵۲/۵٪) کتاب‌های مورد نظر را طبق ساعات کار کتابخانه همیشه دسترسی دارند. (۴۴/۱٪) دلیل استفاده از کتابخانه را "وجود منابع و مجلات مورد نیاز"، "در دسترس بودن کتابخانه"، "استفاده از سالن مطالعه"، و همچنین "محیط آرام" آن ذکر کرده‌اند. مشکلات اطلاع‌یابی اعضاء، ۷۴ نفر (۲۰/۸٪) "کمبود وقت"، ۵۳ نفر (۱۷/۷٪) "نبود منابع کافی در کتابخانه" اعلام کرده‌اند. ۲۴۶ نفر (۶۹/۱٪) اعضاء برای یافتن کتاب‌های مورد نظر مستقیماً به موضوع مورد علاقه در قفسه مربوط مراجعه می‌نمایند. در رابطه با بهبود مجموعه که به صورت سؤال باز مطرح شده بود، بیانگر آنست بیش از نیمی از اعضاء به شرکت دادن آنها در انتخاب کتاب و منابع کتابخانه، "تهیه کتاب‌های جدید با ویرایش‌های جدید در نسخ بیشتر"، "استقرار زیراکس در کتابخانه"، "امانت دادن کتب بیشتر در هنگام نیاز" و ... اشاره کردند. بیش از ۵۶ درصد اعضاء جدیدترین نشریه رشته‌اشان را مورد مطالعه قرار نمی‌دهند، فقط ۲۳/۳٪ اعضاء نشریه تخصصی رشته مربوطه را استفاده می‌نمایند. میزان استفاده از منابع ایندکس مدیکوس، مدلاین، و سی ناهل (CINAHL) بشرح زیر می‌باشد. ۲۶۵ نفر (۷۴/۴٪) ایندکس مدیکوس را هرگز استفاده نمی‌کنند، ۵ نفر به ندرت، ۱۱ نفر گاهی، و ۴ نفر غالباً از ایندکس مدیکوس استفاده می‌کنند. ۱۹۵ نفر مدلاین را هرگز استفاده نمی‌کنند، ۳۵ نفر بندرت، ۲۶ نفر گاهی و ۹ نفر غالباً از آن استفاده می‌کنند (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲- وضعیت استفاده دانشجویان عضو کتابخانه‌های دانشکده‌ای دانشگاه علوم پزشکی مازندران از منابع ایندکس مدیکوس، مدلاین، سی ناهل، اکسرپتا مدیکا در سال ۱۳۷۶

منابع	غالباً	گاهی	بندرت	هرگز	بدون پاسخ	جمع کل
ایندکس مدیکوس INDEX MEDICUS	۴	۱۱	۵	۲۶۵	۷۱	۳۵۶
مدلاین MEDLINE	۹	۲۶	۳۵	۱۹۵	۷۱	۳۵۶
سی ناهل CINAHL	-	-	-	۲۸۵	۷۱	۳۵۶
اکسرپتا مدیکا EXCERPTA MEDICA	-	-	-	۲۸۵	۷۱	۳۵۶



دانشکده امری حیاتی است. برای استفاده بهینه از کتابخانه دانشکده‌ای، آموزش نحوه استفاده از کتابخانه و بانک‌های اطلاعاتی به استفاده‌کنندگان ضروری است. همچنین در این تحقیق برای تأمین منابع نشریه‌ای مدلاین لازم است ضمن غنی‌سازی منابع، انگیزه کافی جهت بهره‌گیری از امکانات موجود در مراجعه‌کنندگان نیز ایجاد گردد.

در سال ۱۹۷۷ نتایج تحقیق در دانشگاه تنسی نشان داد ۴۵ درصد اعلام موفقیت مراجعه‌کنندگان در دستیابی به مواد مورد نیازشان مربوط به خدمات کتابخانه و نحوه ارائه آن است. در مطالعه دیگری مشخص شد که تعداد مراجعه‌کنندگان از ۴۸۱۶۱ نفر در سال ۱۹۸۹ به ۲۵۷۰۷ نفر در سال ۱۹۹۱ کاهش یافته است. بنابراین بررسی مراجعه‌کنندگان از اتلاف وقت جهت ایستادن در صف تحویل و امانت کتاب، فقدان سرویس امانت در منزل و کیفیت منابع مخزن ناراضی بودند. نتایج بدست آمده منجر به اقداماتی از قبیل ارائه خدمات تلفنی، امانت در منزل، اتوماتیک کردن خدمات کتابخانه، تدارک سرویس کپی و بهبود کیفیت مخزن گردید. توییت معتقد است "مراجعه‌کننده ناراضی" کسی است که کمتر از آنچه انتظار داشته دریافت کرده، "مراجعه‌کننده" راضی دقیقاً همان چیزی را که انتظار داشته و جواب بیش از حد انتظارش دریافت کرده است.

بنی‌اقبال در بررسی خود که از وضعیت دانشجویان دانشگاه‌های تهران و علوم پزشکی تهران بعمل آورده به این نتیجه رسیده است که بسیاری از دانشجویان در طول دوران تحصیلی خود به کتابخانه پا نگذاشته‌اند، در بررسی چگونگی استفاده از کتابخانه، آشنایی با برگه‌دان و سهولت کار با آنها، فقط ۴ درصد متذکر شده‌اند که کار با برگه‌دانها را نمی‌دانند، ۱۴ درصد معتقدند که به آسانی این کار را انجام نمی‌دهند. اما در پرسش از چگونگی کسب این توانایی ۴۸ درصد تلاش شخصی و ۳۰ درصد یاری کتابدار را عامل این توفیق می‌دانند و فقط ۱۰ درصد این مهارت را از طریق آموزش کسب کرده‌اند. ۲۲ درصد از دانشجویان اظهار کرده‌اند توانایی استفاده از منابع مرجع و دیگر منابع کتابخانه را ندارند. بنی‌اقبال در بررسی خود تحت عنوان "بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه تهران" به این نتیجه رسید که تعداد مراجعه‌کنندگان به این

کتابخانه‌ها با حجم مجموعه آنها ارتباط مستقیمی ندارد. محل کتابخانه باید قابل دسترس باشد. بهتر است کتابخانه برای ساعاتی طولانی باز باشد، کتابها برحسب نیازهای فعلی و آتی استفاده‌کنندگان انتخاب و تهیه شود. فعالیت آشناسازی استفاده‌کنندگان نقش مهمی در افزایش سطح استفاده و دسترسی به منابع اطلاعاتی از طرف استفاده‌کنندگان دارد. با توجه به نتایج بدست آمده سیستم قفسه باز بهترین شیوه برای دستیابی اعضا به کتاب مورد علاقه خواهد بود ولی به علت مسلط نبودن نسبی به کار کتابخانه در چگونگی قرار دادن کتاب در جاهای مربوطه، اکثر اوقات کتاب‌ها را در جاهای دیگر قرار می‌دهند که این به نوبه خود موجب اختلال در کار کتابخانه خواهد شد.

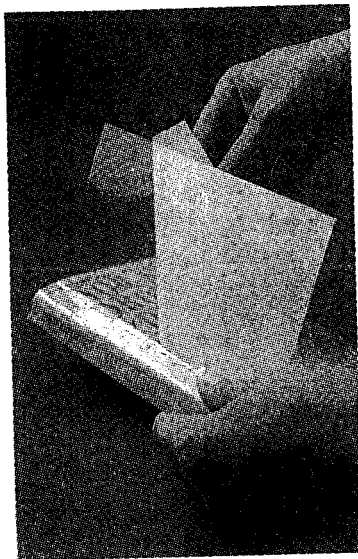
پیشنهادات

- ۱- برگزاری کلاس "روش استفاده از کتابخانه و منابع اطلاعاتی" برای تمامی مقاطع تحصیلی،
- ۲- برگزاری کلاس‌های علمی و کارگاهی کوتاه‌مدت راجع به کتابخانه و اطلاع‌رسانی برای دانشجویان جدیدالورود،
- ۳- تهیه منابع اطلاعاتی و درسی دانشجویان براساس نظردهی و شرکت دادن آنها در امر انتخاب کتاب (نماینده‌ای از هر ترم تحصیلی در کمیته انتخاب کتاب)،
- ۴- تهیه منابع مورد نیاز و ضروری در نسخ بیشتر با ویرایش‌های جدید،
- ۵- سپردن کتابخانه به افراد متخصص و اهل فن به منظور استفاده بهینه از امکانات و منابع،
- ۶- گسترش کتابخانه‌ها از لحاظ فضا و امکانات و تسهیلات، بویژه رایانه‌های با ظرفیت بالا و استقرار دستگاه زیراکس در کتابخانه و برقراری ارتباط با شبکه‌های علمی به ویژه اینترنت،
- ۷- نظر سنجی دقیق و مداوم از اعضاء برای منابع مورد نیاز و کیفیت خدمات کتابخانه و استفاده از پیشنهادات آنها.
- ۸- بررسی تعداد دفعات استفاده از کتب و مجلات و ارزیابی آنها،
- ۹- احداث کتابخانه مرکزی.



منابع

۱. یزدانفر، سیمین. "بررسی رضایت مراجعه‌کنندگان از خدمات کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی فزین. مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی قزوین. سال اول، ۱۳۷۶، ش. ۴، ص. ۶۴-۶۵.
۲. ساها، کارنا. "بررسی رفتار استفاده‌کنندگان". ترجمه همایون حمیاری، پیام‌کتابخانه، ۱۳۷۳، شماره اول و دوم، ص. ۱۰۵-۱۱۳.
۳. مختاری معمار، حسین. "درآمدی بر کتابداری". شیراز: نشر قو، ۱۳۷۵، ص. ۱۸، ۱۸۶.
۴. کاراند، آجی. "حوزه‌ها و روش‌های پژوهش در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی" ترجمه حسن صیامیان، کرانه: فصلنامه کتاب، کتابخانه، کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۳۷۴، پاییز و زمستان، شماره ۳ و ۴، ص. ۴۴-۵۶.
۵. بنی اقبال، ناهید. "نقش آموزشی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها". فصلنامه پیام کتابخانه، سال دوم، شماره چهارم، ۱۳۷۱، ص. ۵۰-۵۶.
۶. بنی اقبال، ناهید. "بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشکده‌های دانشگاه تهران". فصلنامه پیام کتابخانه، سال چهارم، شماره اول و دوم، بهار و تابستان ۱۳۷۳، ص. ۸۱.
۷. سبتق، موه. "مدیریت کتابخانه و نظام اطلاع‌رسانی". ترجمه غلامرضا فدایی عراقی. تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۷۳، ص. ۱۵۵-۱۵۶.



یادداشت

۱. این مقاله تحقیقی است با همکاری آقایان «محمدرضا حق‌شناس و دکتر علیرضا خلیلیان، اعضاء هیئت علمی دانشگاه» و خانم‌ها «بهاره کاشی‌زاده و زاحله نصیری گورابی، کارشناسان پرستاری»

